

А.О. Козловський, М.М. Ієвлев, В.О. Крижановський

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У КИЄВІ ПО вул. ДЕСЯТИННІЙ, 11-А

The article elucidates the results of excavations at an interesting and little studied area of «the city of Volodymyr» at 11-A, Desyatynna Street. The data obtained allows the authors to state about habitation on this territory since the 11th c., testified by three objects of Ancient Rus time. Secondary settlement of this area started not earlier than the end of the 18th c. or the beginning of the 19th c.

Дослідження здійснювалися впродовж квітня—червня 2008 р. На карті Києва 1803 р. ця територія входила до складу великої садиби, а на її місці розташовувався сад. Загальна площа ділянки складає 0,06 га. На момент початку археологічних робіт тут були дво- та одноповерхові будинки з льохами, збудовані на початку ХХ ст. Розкопками виявлено, що давньоруський культурний шар майже повністю знищений і руйнувався у два етапи під час планування території ділянки. Перше планування здійснено на початку ХІХ ст., друге — на початку ХХ ст. Варто зазначити, що під час планування вулиці від Андріївської церкви до Михайлівського Золотоверхого монастиря в 1838—1839 рр. (сучасна вул. Десятинна) було проведено зняття ґрунту до материка, відповідно весь культурний шар та археологічні об'єкти вище від материка також були знищені.

Культурний шар, що зберігся на ділянці садиби по вул. Десятинній, 11-А, був змішаним та мав невелику потужність: від 0,1 до 0,3 м. У ньому траплялася переважно кераміка ХІХ — початку ХХ ст., кераміка давньоруського часу представлена поодинокими фрагментами горщиків ХІ ст., корчаг та амфор. Культурні нашарування та об'єкти давньоруського часу другої половини ХІІ — першої половини ХІІІ ст. та пізньосередньовічного часу на дослідженій ділянці не виявлено. Вдалося зафіксувати лише рештки трьох найглибше розташованих об'єктів ХІ ст.

Дослідження розпочали у південно-східній частині ділянки, яка прилягає до території По-

сольства Великобританії в Україні. На рівні материка виявлено рештки фундаментних ровів будівлі із залишками деревини. Від неї збереглася лише південна частина, а північну частково знищили фундаментами двоповерхового будинку початку ХХ ст., а частково вона виходила за межі ділянки, що досліджувалась (рис. 1).

У південній частині котловану житла на глибині 0,1—0,3 м від рівня материка залягали будівельне сміття, тлін від дерев'яних конструкцій, фрагменти кераміки початку та другої половини ХІХ ст., а також нечисленні фрагменти горщиків та амфор ХІ ст. Зважаючи на наявний археологічний матеріал, будівлю зведено в першій половині ХІХ ст.

Відкрите житло являло собою двоповерхову зрубну будівлю. Збереглися ровики від дерев'яного фундаменту, зведеного, найвірогідніше, з дубового бруса чи колод. Ширина фундаментних ровиків 0,5 м. В них зафіксовано два бруси чи колоди з діаметром до 30 см. Під долівкою дно будівлі було засипане вапном. У центральній частині житла був льох завдовжки до 5 м і завглибшки 1,7 м від материка. Вціліла частина льоху завширшки 1,7 м. Вхід до нього був із південного боку, його довжина 1 м, а глибина 0,8 м. Уздовж стін льоху зафіксовано чотири стовпових ями з діаметрами до 20 см. Стіни льоху обкладено дошками, підпертими стовпами. Від деревини зберігся тлін. Більшу частину льоху, як і всієї будівлі, знищено під час будівництва двоповерхового будинку початку ХХ ст.

У західній частині льоху на глибині 0,8 м від сучасної поверхні і 0,4 м від рівня материка знайдено зруйноване поховання. Через погану збереженість та відсутність речового матеріалу датувати його неможливо, але, виходячи з того, що воно було розташоване на частині

льооху будинку першої половини XIX ст., його можна віднести до кінця XIX ст.

У заповненні льооху, як і вцілілої частини житла, траплялися переважно фрагменти кераміки та залізні вироби початку XIX ст., а також нечисленні фрагменти кераміки XI ст. Всього в заповненні житла знайдено 219 фрагментів кераміки, 14 фрагментів кахлів і 19 фрагментів залізних виробів. До давньоруського часу належать 11 фрагментів вінець та 23 уламки стінок горщиків XI ст., три фрагменти стінок корчаг, три — стінок амфор, серед яких два гладеньких і один з грубим рифленням, а також два фрагменти плінфи завтовшки 3 і 4 см. Вінця горщиків давньоруського часу віднесено переважно до XI ст., лише окремі датуються XII ст.

Серед окремих знахідок давньоруського часу варто відзначити фрагмент скляного браслета темно-зеленого кольору із жовтими смугами, залізний ніж з довжиною леза близько 7 см, дві частини бронзових застібок, два фрагменти свинцю — один циліндричної форми, інший є частиною вінця олов'яної посудини, а також шматок шиферу зі слідами свердлення. Кераміка кінця XVIII — початку XIX ст. представлена фрагментами горщиків, покришок, кахлів і скляної віконниці.

У зв'язку з тим, що ця будівля відсутня на карті 1803 р., час її спорудження можна датувати першою половиною XIX ст. Імовірно, її звели після 1812 р., коли в Києві почалася інтенсивна забудова. На початку XX ст. цей дерев'яний будинок було знесено, ділянку знову переплановано й збудовано двоповерховий будинок з льохом, перекритим абочним склепінням. Фундаменти будівель початку XIX і початку XX ст. орієнтовано по-різному, тому можна зробити висновок, що напрям Десятинної вулиці на початку XX ст. було дещо змінено.

У південно-східній частині розкопу досліджено яму давньоруського часу (1) видовженої форми, яка мала розміри 0,9 × 7,0 м та глибину 1 м від сучасної поверхні (0,5 м від материка). Дно ями напівкруглої форми, на ньому виявлено 32 круглих заглиблення з діаметром 2,0—2,5 см та глибиною 5—7 см (рис. 2).

В ямі знайдено 175 фрагментів давньоруської кераміки, серед яких другою половиною XI — початком XII ст. датується 12 фрагментів вінець, 162 стінки, з яких 12 прикрашені лінійно-нігтьовим і 19 лінійним орнаментом, одна ручка від горщика, сім денець. Усі вінця відігнуті, зі слабким повторним загином досередини. Частина вінець мають врізний лінійно-нігтьовий орнамент. Також знайдено

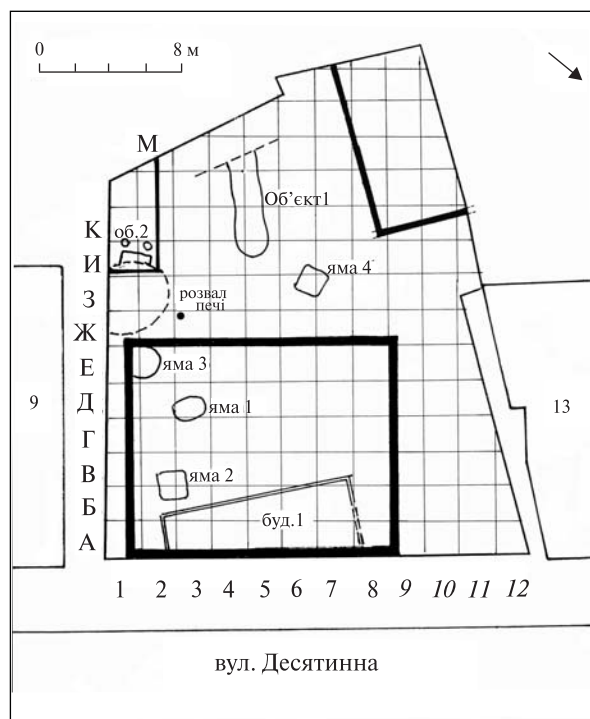

Рис. 1. Вул. Десятинна. Загальний план розкопу

фрагмент вінця плошки з діаметром 12 см, край вінця відтягнутий, по плічку йшов нігтьовий орнамент, та майже цілий двоярусний світильник світло-жовтого кольору. Окрім цих знахідок, в ямі було 27 фрагментів від невипаленого керамічного виробу, вірогідно горщика.

Навколо ями виявлено 14 ям переважно круглої форми з діаметрами 10—15 см і глибиною 0,2—0,4 м на відстані від 0,1 до 1,0 м одна від одної. У деяких із них зафіксовано рештки деревини. Їхнє призначення поки незрозуміле.

Об'єкт 1 (рис. 3) розташовувався в південній частині розкопу. Він зберігся частково, його південну частину знищено сучасною траншеєю. На глибині 0,3 м від сучасної поверхні об'єкт являв собою темну пляму завдовжки близько 4,0 м і завширшки 1,2—1,5 м. На рівні материка його вціліла довжина складала 5,0 м, ширина 1,6 м, а глибина 0,8 м.

Верхня частина об'єкта 1 була засипана тонким шаром дрібних шматків вапняку завтовшки до 1—3 см. Далі йшов шар будівельного сміття давньоруського часу потужністю 10—20 см, нижче залягав шар, утворений частково сірим і перепаленим гумусом потужністю 15—20 см. Наступний прошарок складався з деревного вугілля і мав товщину 3—8 см, за ним йшов шар перепаленого гумусу потужністю до 35 см з прошарком деревного вугілля 2—5 см завтовшки. На дні об'єкта був шар деревного вугілля потужністю до 20 см.

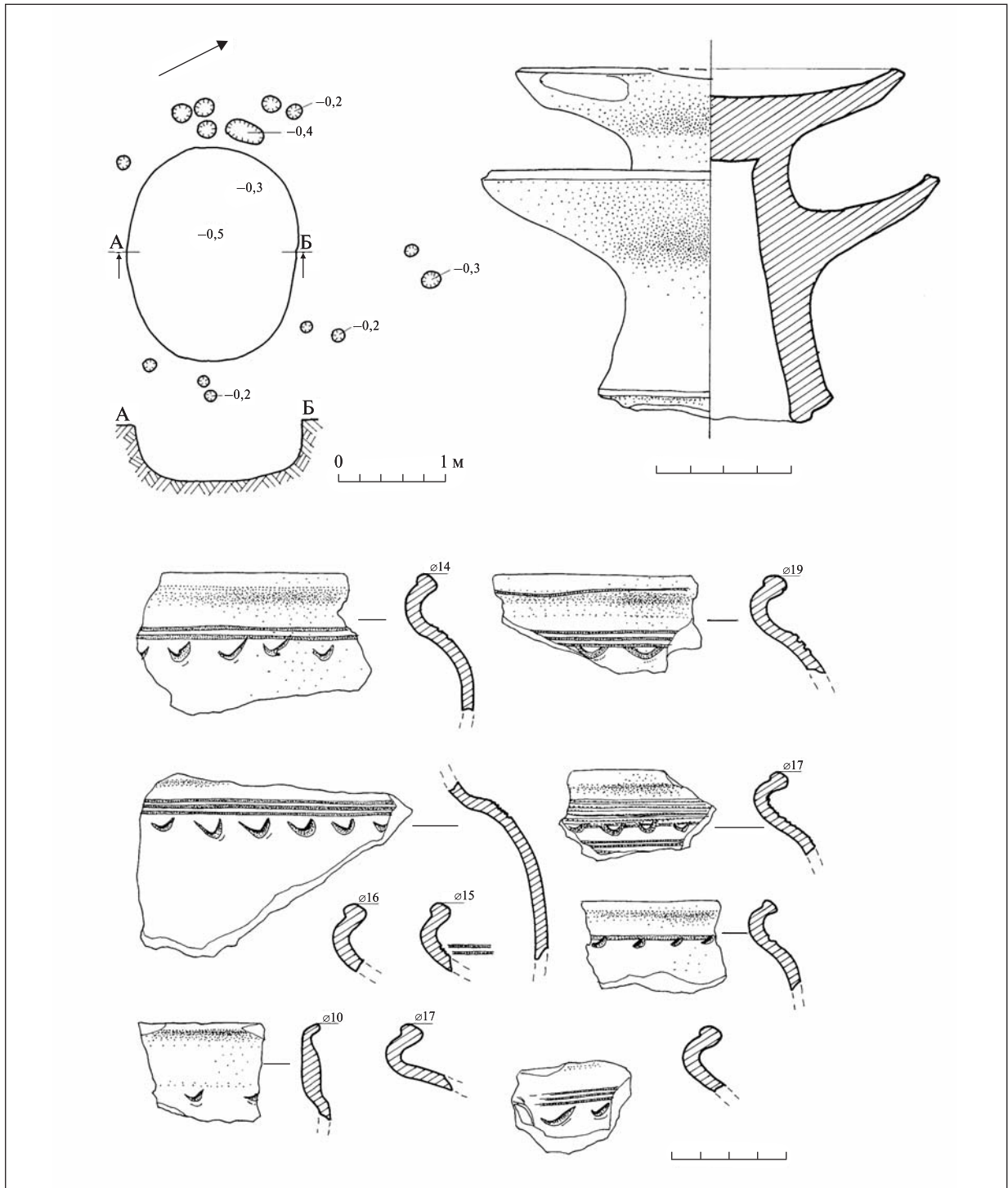

Рис. 2. Яма 1 давньоруського часу. План, перетин і знахідки

У заповненні об'єкта 1 траплялися фрагменти кераміки давньоруського часу, кістки тварин, попіл, печина, уламок точильного бруска, декілька каменів зі слідами обробки. Керамічні вироби давньоруського часу (рис. 3) представлені двома фрагментами вінець корчаг з діаметрами близько 16 см, на одному з яких простежується частина врізного орнаменту; значною кількістю фрагментів вінець горщиків XI ст. з

відігнутими краями та манжетоподібними потовщеннями із зовнішнього боку, діаметри від 12 до 30 см, деякі з них мають невелике заглиблення з внутрішнього боку для покриття; частиною плитки для долівки завтовшки 2 см, вкритою поливою зеленого кольору.

Імовірно, об'єкт 1 являв собою яму для виробництва деревного вугілля, час її існування можна віднести до XI — початку XII ст., пері-

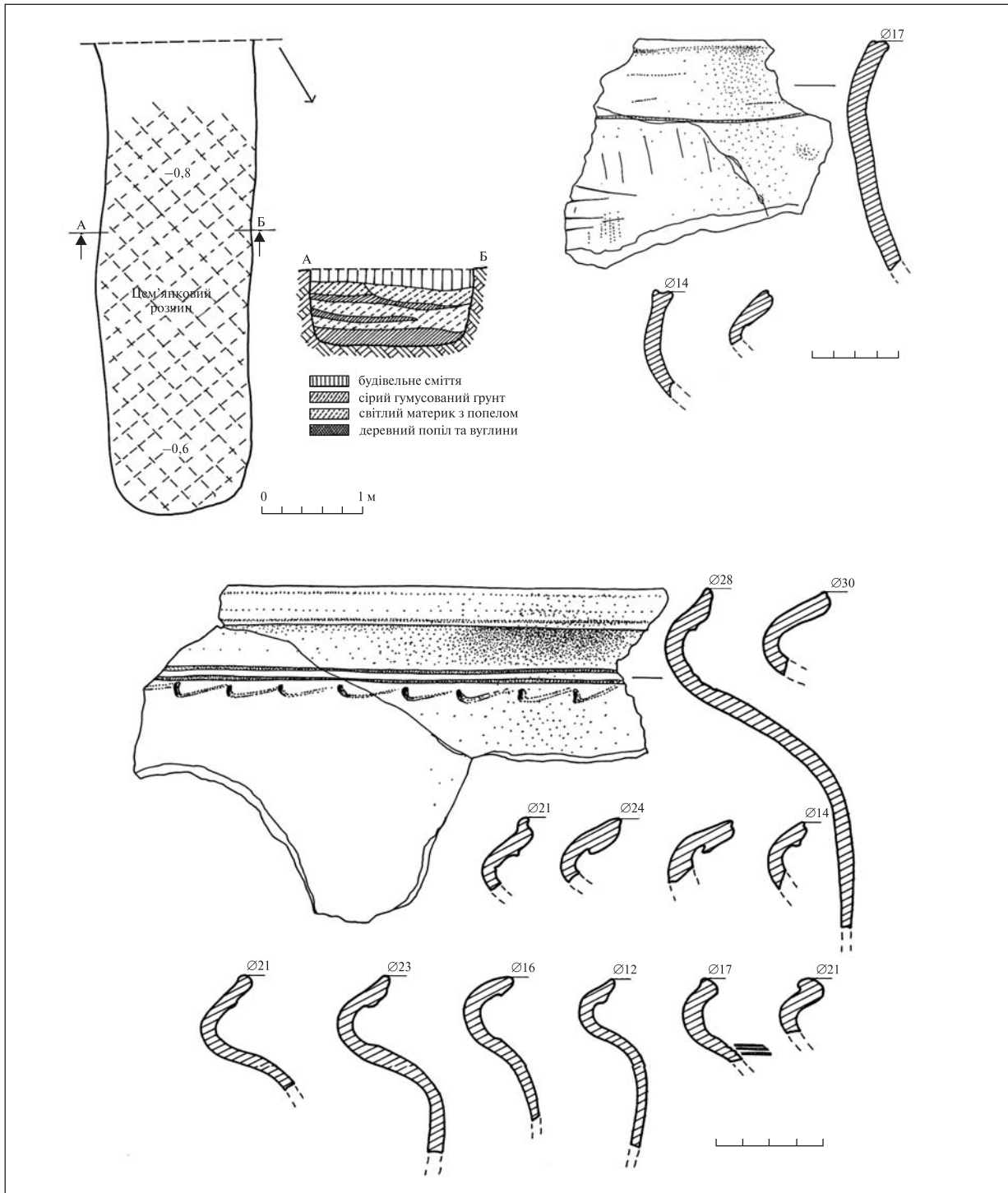

Рис. 3. Об'єкт 1. План, розріз та знахідки

оду проведення широких будівельних робіт на території верхнього Києва.

Об'єкт 2 розташовувався у східній частині розкопу. Зі східного боку його знищено фундаментом будинку початку XX ст., а з південного — сучасною ямою. Вірогідно, об'єкт 2 був частиною будівлі давньоруського часу, від якої зберігся західний кут з довжиною вцілілих стін 1,6 і 1,2 м та глибиною 0,6 м від рівня материка.

З південного боку будівлі збереглося дві стовпові ями з діаметром по 15 см і глибиною 25 та 30 см. На користь того, що знайдений об'єкт належав до давньоруської будівлі, вказує те, що поряд із ним зафіксовано рештки давньоруської печі, біля якої знайдено фрагменти кераміки XI ст.

У заповнені котловану будівлі виявлено 12 уламків плінфи жовтого кольору завтовшки

2,0—2,5 см, фрагменти кераміки XI ст. та кістки тварин. З глибини 0,4 м і до дна йшов шар горілої деревини, що свідчить про загибель будівлі внаслідок пожежі.

До давньоруської кераміки належать 19 фрагментів вінець, серед яких 11 мають манжетоподібне потовщення із зовнішнього боку, чотири — відігнутий край з канелюрою, два вінця по плічку прикрашені врізним орнаментом, ще чотири мають відігнутий край і напівсферичне потовщення із зовнішнього боку, 32 фрагменти гладеньких стінок та п'ять фрагментів донець.

Серед знайдених уламків плінфи слід виділити кут плінфи жовтого кольору завтовшки 2,5 см з рівними краями, в тісті якої помітні домішки вапняку та товченої цегли; кут плінфи темно-жовтого кольору завтовшки 2,5 см з навкіс зрізаними краями, в тісті якої наявні домішки товченої цегли і кварцу; частину плінфи темно-жовтого кольору зі скісно зрізаним краєм і товщиною 2,5 см, у тісті якої трапляються домішки шамоту; частину плінфи сіро-жовтого кольору з розмірами 10,5 × 15 см і товщиною 2,7 см, на якій лишилися сліди загладжування,

край зрізаний навкіс, із залишками напливу, до складу тіста входять домішки шамоту; частину фігурної плінфи (з одного боку вона була сферична) з розмірами 16 × 9 см, колір сірий, в тісті домішки шамоту та сліди вигорілої органіки; фрагмент пробки для амфори (?), вирізаної з плінфи жовтого кольору, завтовшки 2 см, діаметр до 6 см, у тісті домішки шамоту.

Дослідження показали, що ця територія була заселена з XI ст. Після розгрому Києва монголами в середині XIII ст. і до кінця XVIII ст. ця ділянка не забудовувалась. На початку XIX ст. тут було споруджено двоповерховий дерев'яний будинок, який проіснував до початку XX ст. На початку XX ст. його було знесено, напрям Десятинної вулиці дещо змінено, а на місці дерев'яного будинку побудовано двоповерховий цегляний. Можемо констатувати, що внаслідок планування під будівництво спершу дерев'яного, а потім цегляного будинків, а також при прокладанні вулиці, давньоруські шари на дослідженій ділянці майже повністю були знищені. Тому вдалося зафіксувати тільки найглибше розташовані рештки культурного шару XI ст.

